

Grada Snoeij-Markus

Grada's leven

voor en na de oorlog, met Cees en de kinderen

Grada woont sinds '42 in Laren, waar ze naartoe verhuisde vanuit Rotterdam. Ze had al een relatie met Cees en ze moest hem missen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Gedurende deze periode hield hun relatie stand en Grada en Cees bleven hun hele leven samen, tot het overlijden van Cees in 2012.

Grada vertelt.

“

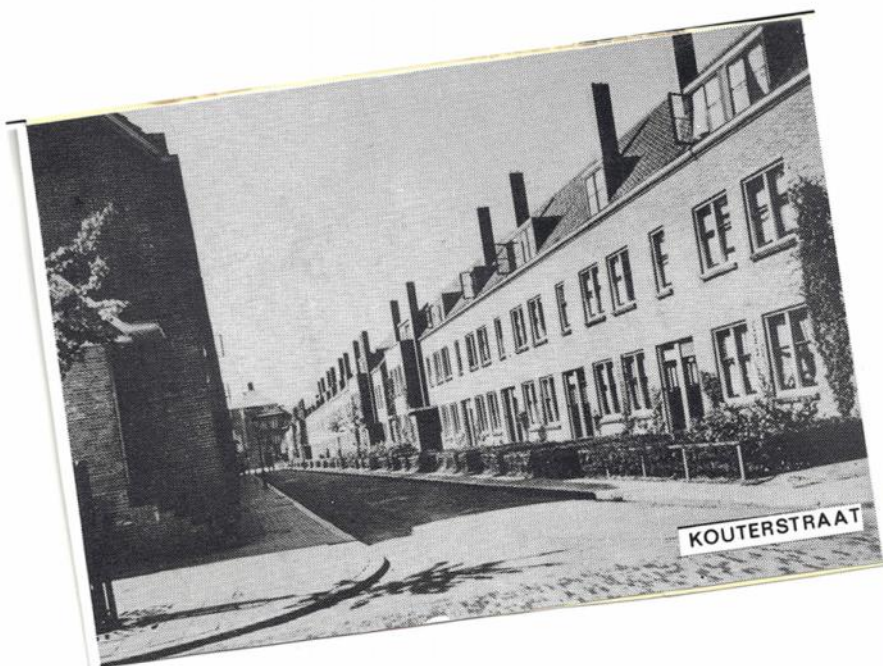
Mijn vader en moeder kwamen allebei uit Rotterdam. Ze waren eerder getrouwd geweest, maar ze werden al heel jong weduwnaar en weduwe. Mijn ouders zijn in 1923 met elkaar getrouwd. Ik ben in een straat in het centrum van Rotterdam geboren. Al snel verhuisden we naar de straat waar Cees en ik elkaar later hebben leren kennen.

Familiefoto Grada

Cees was mijn buurjongen van twee deuren verder.

In 1940, toen de oorlog uitbrak, gingen alle mensen naar buiten, het was net voor Pinksteren, dat weet ik nog heel goed. En toen zaten alle mensen buiten. In Rotterdam-Zuid heb ik niks gemerkt van de oorlog, ja, wel dat er vliegtuigen overkwamen, maar ze hebben in de stad gebombardeerd en niet bij ons. Toen was ik 16 of 17. Toen gingen we allemaal naar buiten, en hij ook, en nog meer mensen, en toen raakten we aan de praat.

Nederland was na een paar dagen helemaal bezet door de Duitsers en toen gingen Cees en ik iedere avond op het trappetje zitten op de hoek. Toen gingen we iedere avond wandelen, dat weet ik nog wel. We woonden dicht bij de plek waar nu Ahoy staat en bij het oude Feyenoord-stadion in Rotterdam-Zuid. Dat stadion is er niet meer, het stond op de Kromme Zandweg en die ging naar de Waalhaven. Maar daar gingen we niet heen.

Cees hield helemaal niet van voetballen, wij gingen gewoon wandelen. En fietsen deden we ook.

In 1942 vertrok Cees naar Duitsland, hij moest voor de Duitsers werken. Hij moest naar Hamburg. Hier verdiende hij vijf cent per uur toen hij 16 was. Het was toen crisistijd. Ze praten nu weleens over crisistijd, maar dat was ook crisistijd. M'n vader was ook werkloos en ze hadden 7 kinderen, dat was een vreselijke tijd. Ik was ook zó dun.

Hij werkte in Rotterdam bij een liftenfabriek, Hensen. En ook kranen maken. Waar Lee Towers op gezeten had. Die maakten zij ook. Vijf cent per uur zeg. Hij heeft zo vreselijk veel geleerd in Duitsland en hij werd meteen de baas over een aantal mensen. Toen was hij nog jong, hij was 17 of 18. Bij Siemens-Schuckert, daar heeft hij gezeten. Daar maakte hij ook radars voor schepen.

En hij ging ook naar de mensen, want die mannen waren allemaal in dienst. Die moesten allemaal naar het front. En bij die vrouwen ging hij dan dingen maken en repareren. Met een vriend was hij daar. Ook met meer mensen hoor, want er waren veel meer mensen die in Duitsland werkten. Hij heeft het goed gehad. Niet dat hij een streber was of dat hij dacht dat hij een wit voetje moest halen bij de Duitsers hoor, helemaal niet, maar die mensen in Hamburg waren ook helemaal niet voor Hitler, die waren meer communistisch.

En als er wat kapot was, ging-ie het maken. En dan kreeg hij eten.

En hij had een vriend die daar ook was en die is na de oorlog in Duitsland gebleven. Die vriend had een Joods meisje en zijn vader had dat wereldkundig gemaakt en toen is dat meisje opgepakt. En toen dacht-ie: wat heb ik nog in Rotterdam? Niks, en toen is die vriend in Duitsland gebleven. Maar wat er van hem geworden is weet ik niet. Ik heb hem nooit meer gesproken. Cees ook niet. En dat vind ik wel jammer. Jan van Oosten heette-ie. Ach God.

Ik was nooit bang dat Cees niet terug zou komen na de oorlog. Hij moest toch weer terug naar Holland?

Ja, er is niks gebeurd. In Hamburg hebben ze heel veel gebombardeerd en heel veel dingen gedaan en daar hadden die Hamburgers nog allemaal doeken gemaakt: 'Lieber Tommy, fliege weiter, hier wohnen nur die Ruhrarbeiter. Fliege weiter nach Berlin, die haben alle 'ja' geschrien.' Dus daar wilden ze wel Hitler hebben. Maar in Hamburg niet, daar waren ze communist. Cees heeft het heel goed gehad. En hij had gelukkig een goede baas en daar kon hij ook bij die mensen komen. En hij heeft een heleboel geleerd, echt waar. Maar dat-ie daar dan niet gebleven is, ja, dat weet ik ook niet. Want die vriend van hem wel. Jan van Oosten, ach God, ook een aardige jongen.

Cees is voor mij teruggekomen. Hij zei ook: 'Ik moet niet in Rotterdam zijn', daar woonde die, 'maar ik moet naar Laren.' Want hij dacht: Rotterdam is gebombardeerd en dat is helemaal weg. Dus wat moet ik daar zoeken? Dus toen kwam hij naar Laren, omdat ik daar zat. Ik ging al met hem.

Maar hij was wel zo'n type, z'n baas had al gezegd:

'Je moet niet met die hele horde teruggaan. Je wacht maar tot er een paar overblijven en dan ga je weg en dan zit je ook niet zo in die overvolle treinen overal heen.'

Dus hij kwam later dan ik ooit wel dacht, want hij kwam in juni! Op 6 juni kwam-ie pas. Toen kwam-ie eraan. Een hoed had-ie op, en een das aan, nou, ik wist niet wat ik zag. Want anders was-ie helemaal niet zo. Hij zag er keurig uit, keurig. Nou, en toen kwam-ie daar.

Meteen toen Cees uit Duitsland kwam, begon hij zijn bedrijfje. Daarvoor deed-ie het niet. In Duitsland maakte hij horloges. Daar had-ie een draaibankje en dat heeft-ie uit Duitsland meegebracht op zijn rug. Heeft-ie daar gekocht. Zo'n klein draaibankje. Helemaal ingepakt. En dat is ook nog weer een apart verhaal. Mijn zwager had een kennis en die zei: 'Ik heb zo iets gekst meegemaakt.' Want die praat ook over de oorlog. Hij zegt: 'Er zat een man in een coupé en die had een draaibankje op zijn rug.' Toen zei m'n zwager: 'Dat was mijn zwager!' Hoe bestaat het hè. Hij had dat draaibankje op z'n rug. Dat heb ik nog steeds en dat mag nooit weg. Daar heeft-ie altijd horloges op gemaakt.

Ik heb ook de boekhouding gedaan. Dat was makkelijk hoor. Al die horloges schreef ik op, en btw moest je toen aftrekken. We hebben die boeken nog. Hoewel, in de brand is er wel wat omgekomen. Oh, ik had ook zo veel boeken maar die zijn ook weg. Ik heb er wel duizenden. Ja, net als Kees. Kees heeft ook zo veel boeken, die staan allemaal boven op zolder. Hier op de overloop. Maar dat geeft niet, dat mag allemaal blijven staan.

In '45 was de oorlog afgelopen, in januari '47 zijn we getrouwd en in augustus '48 is Joke geboren. Ik dacht na een paar maanden: ik krijg helemaal geen kind, wat is dit? Want dat vond ik wel leuk, een kind krijgen, dat vond ik wel leuk. Ik had allemaal kleertjes gemaakt, dat was wel goed. Maar voor de rest, dat schoonmaken... Nee. En Hen kwam tweeënhalf jaar later. Die werd geboren daarzo en daar was niemand bij. Het was 5 januari 's ochtends, heel koud was het en nat. En toen belden we de dokter, nee belden, Cees die moest ze halen, want we hadden geen telefoon. Dus die moest daar gaan aanbellen en toen kwam-ie later, want hij zegt: 'Ja, ik ben in een plas gevallen dus toen moest ik m'n eigen weer omkleden.' En toen was Hen er al. Hen die lag hier en ik lag te bibberen en nou, het ging allemaal goed. Hen heeft er niks van overgehouden hoor.

Grada, Joke en Cees

Op de trouwdag van Grada en Cees is geen foto van het bruidspaar gemaakt. Deze foto werd een aantal dagen na het huwelijk gemaakt, door Cees zelf. Cees besloot de foto met de zelfontspanner te maken en hij zette de camera klaar. Toen Cees terugliep door de sneeuw, viel hij. Hij stond snel en nét op tijd weer op. Het leverde een erg originele trouwfoto op!

Hier in IJaren was een busstation en bij dat busstation was een restaurant. Bij het hertenkamp was dat, daar stond een restaurant en die man kwam uit Amsterdam. En die ging daar slapen iedere keer. Maar ik dacht: wat is dat jongens hè? Toen had ik nog een kamer gehuurd op de Veldweg bij die vrouw, wij kenden die vrouw en toen zei ze: 'Ja, die man komt daar alleen maar 's nachts om te slapen, want anders moet-ie iedere dag terug naar Amsterdam.' En toen zei Cees: 'Nou, dat mag toch niet, dat huisje overlaten?' Ze zegt: 'Als je hem eruit kan krijgen, dan mogen jullie erin.' Het was een heel klein huisje, een schuurtje achter hun huis. Cees maakte nog horloges, omdat hij dat in Duitsland ook deed, en hij had een advocaat als klant en die zei:

'Weet je wat je moet doen? Ik zal een brief schrijven, dat kost een rijksdaalder, f2,50.' Dus dat heeft-ie gedaan en toen was die man er gelijk uit.

De advocaat zei dat die man dat niet mocht hebben, want er was woningnood. En toen gingen wij daar wonen, wij vonden het helemaal niet erg, we waren er allang blij mee. Het was een smalle keuken met een kamerje en nog een kamerje erbij en dat had-ie gelimmerd voor de werkplaats. Want hij maakte daar weer horloges. Nou en toen zijn we in '47 getrouwd. Ik ben getrouwd uit het huis daar.

Ik woonde eerst bij mijn schoonzus, en die zei: 'Ik kende al die mensen die hier waren.' Want zij was lid van de Partij van de Arbeid en ze kende die en die... En die kwamen allemaal op visite. Was heel gezellig hoor, we hadden ook nog een zangkoor. Ging ik ook mee. Tuurlijk. Ik vond het wel leuk. En toen woonde daar een schooiervrouw met een jongetje of met een meisje en die was gescheiden van haar man. En wij woonden toen al op de Veldweg en toen zei ze: 'Ik ga hier vandaan, want ik kan daar niet wonen met mijn burens, want dat zijn zulke vervelende mensen. Zullen we ruilen van huis?' Dus ik daar en zij in mijn huissie. Ze zegt: 'Ik heb één kind, want dat vind ik leuk. Zo klein, even knus.' En toen gingen wij daar wonen, ik wist niet wat me overkwam. Zo'n heel huis, jongens. De volgende boerderij, het was ook een andere straat. De Neuhuysweg. Daar zijn we toen naartoe gegaan. En daar zijn Hen en Cor geboren. En daar zijn Kees en Pim ook geboren. Bij Pim was ik 34. Dat was de laatste, Pim. 34 was ik toen. Dus toen had ik al vijf kinderen.

Ik zou geen van mijn kinderen kunnen missen.

Ja, alles was weg door de brand, wat is er uit de brand overgebleven? Niet veel. Niet dat ik weet. Nee, ja, dat was heel erg hoor, de brand, ja, maar ja, dan krijg je dingen van allemaal mensen. En bij de NOS, want daar werkte Cees toen ook al voor. Want hij heeft niet alleen altijd klokken gemaakt, hij is ook toneelmeester geweest bij Singer, en voor de NOS en voor een aantal programma's voor de televisie. En ja, dat ging vanzelf. En toen hebben ze met een actie in Laren geld opgehaald. 17.000 euro. Nou, gulden, dat was toen een hoop hoor, in die tijd. Het huis stond hier nog en toen hebben we het op laten bouwen.

De buurman Cees, die nog steeds met zijn vrouw Rieke naast me woont, heeft het nieuwe huis ontworpen.

Toen hebben we een hypotheek laten komen van de bank, van de Rabobank, en toen heeft Henk Majoor het opgebouwd. 60.000 gulden was het. Dat huis opbouwen. Nou, dat is niet veel. Toen was het veel geld, daarom hebben we die hypotheek genomen. Was dat 60.000 gulden? We hebben een hypotheek genomen van 50 geloof ik. Nou, dat weet ik niet meer precies, dat weet Kees nog wel. Want het staat allemaal opgeschreven natuurlijk bij de bank. Ja, dat was geen leuke tijd, maar ja, we hadden tijdens de opbouw van het huis een woonwagen daarachter en daar sliepen we. En dat was wel te doen, nou, en toen zijn we hier weer ingegaan. En toen sliep ik daar beneden. En boven sliepen alle kinderen. Ja, dat van die brand zeg, dat was toch wel heel wat.

Potverdikkie zeg, op een avond. We waren allemaal binnen.

We waren allemaal binnen. En Kees lag op bed. Niemand had hem geroepen. Ik gooide ook emmertjes water, maar dat had helemaal geen nut, want daar was een rieten dak. En de brandweer kwam al wel gauw hoor. En toen lag Kees nog op bed en die kwam opeens naar beneden. En ik zeg: 'Goh jongen.' Hij zegt: 'Ja, het licht ging uit en ik dacht: dat doet Pim wel weer aan.' Want Pim was altijd heel handig hè. En die was nog jong hoor. 'Maar dat had-ie niet gedaan. En toen dacht ik: ik ga wel naar beneden.' En toen stond de boel in de brand.

Grada, Pim en Kees

Vreselijk jongens. Ik was gewoon hier. En die anderen ook, die waren ook allemaal hier. Nee, Hen die was ook al groter, want die zou gaan trouwen. Al d'r spulletjes lagen boven op de zolder, ook allemaal verbrand. Dat was heel erg. Goh. Niet haar trouwjurk, die had m'n zus gemaakt, want er was toen niet veel te krijgen. Nou ja, wij hadden geen centen voor zo'n mooie jurk. Maar ja... Het was koud. Ik geloof wel dat het koud was, na de brand. Januari was het. Goh ja zeg.

Nou ja, dat is voorbij. Voorbij is voorbij hè.

Een woonwagen hadden we, dat is waar. Iemand van de televisie, die baas, die kwam, en die zei: 'Ik weet wel iemand en die heeft een timmerbedrijf en die heeft wel een woonwagen voor je.' Ja, het was een woonwagen, vond ik hoor. Zo'n keet. Die stond daarachter. Daar heb ik nog wel foto's van. Goh. Maar daarna waren er ook zoveel dingen gebeurd. Je was zo arm als een kerkrat. De voorgevel stond er nog, want die ramen zitten er nog in. Maar er is wel wat veranderd. Openstaande deuren waren hier en ja, het was anders. Nou, toen was het klaar en toen deden ze daar zo'n plint open en toen kwamen daar allemaal mieren uit zeg, ik wist niet wat ik zag. Hele dikke stromen mieren, dus toen moest dat er allemaal weer af, al die dingen.

O ja. Want ik zat te breien en toen had ik ineens mieren op m'n draadje en toen dacht ik:

potverdorie, hoe kan dat nou?

En toen gingen we overal zoeken en toen kwamen ze daar uit. Dus toen moest het er weer af. We hebben dat allemaal beleefd en de jongens zijn er ook niet armer van geworden. En Joke ook niet. Het is allemaal een belevenis hè. En toen was het allemaal afgelopen, die brand, alles weer keurig netjes.

Grada met haar ouders en Joke

Grada met twee van haar zussen

Hen met George getrouwd, en toen ging Joke met Hans trouwen. Hen was geloof ik de eerste die trouwde. En Cor, die trouwde met de overbuurman, Piet. Dat huwelijk heeft niet lang stand gehouden, maar daar heeft ze wel twee kinderen uit gekregen. Diba en Eva. Maar ze komen nou weer goed bij elkaar hoor, al jaren, al meteen. Door die kinderen natuurlijk hè. Maar hij is nu weer getrouwd, met een andere vrouw. Cor is ook weer getrouwd, met German. Zij kregen nog drie kinderen. Nu heb ik 12 kleinkinderen, de oudste is alweer 42, en 12 achterkleinkinderen, de jongste is bijna 2 jaar.

Wat een leven jongens, hè.

Het waren moeilijke tijden na de brand, dat is wel een ding dat zeker is. O, dat was ook zo erg hè, want we verkochten stofzuigers, we hadden daar zo'n winkeltje. Stofzuigers, en

stekkers, snoeren, lampen en allemaal dingen van elektriciteit. En toen hadden we de brand gehad, en alles was weg door de brand. Maar die stofzuigers moest ik nog betalen, ik had ze net in huis. Toen schreef die man een brief, eerste rappel, tweede rappel, derde rappel, en toen schreven ze erbij: 'Als u niet betaalt, dan krijgt u niks meer van ons.' Nou ja, we hadden niks meer, dus eh, ik heb gelijk een brief teruggeschreven. En dat had ik al gedaan, van we hebben brand gehad, en u krijgt heus uw geld, dat hadden ze altijd gehad. Altijd. Want ik maakte nooit schuld.

En toen dacht ik: ik bestel nooit meer wat bij u. En toen heb ik het betaald en hebben we daar nooit meer wat besteld. Omdat die man zei: 'Daar hebben we niks mee te maken, met die brand.' Dat zei die ook nog. Nou, ik had het niet. Hij was heus wel aan de beurt. Maar geen begrip ervoor. Nou, dat vond ik stom.

En het waren nog christelijke mensen, dat weet ik ook nog wel. Nou, toen dacht ik: stommerds, weg. Hup. Nou, zo was Cees ook wel hoor. Er kwamen weleens mensen voorbij en die kwamen dan om hun horloge te laten maken en dan zei Cees tegen mij: 'Deze kan ik niet repareren.' En dan kreeg-ie zo'n gevoel van een man of een vrouw. Gek hè. Hij pakte het ook niet aan. En wat wij aan de deur hebben gehad zeg, uitwinders. Wij hadden het helemaal niet zo breed hoor, want hij vroeg nooit zoveel geld. Al had-ie nog zo weinig geld, hij deed het niet. Maar uitwinders over allemaal dingen jongens, wat hij allemaal uitgewerkt heeft...

Mijn moeder zei altijd: 'Wat zijn ogen zien, kunnen zijn handen.' Ja. Maar dat is waar. Want hij kon alles. Maar Pim kan ook veel hoor, Pim die ziet het ook wel. Die zegt ook: 'Voor die kan ik niet werken, dat doe ik niet.' En niet zeuren ook, want daar heeft-ie ook een hekel aan.

Cees heeft eens een knopenmachine gemaakt en van 'geheimzinnige paal' noemden ze dat hè, daar werden die knopen van gemaakt. 'Paal' is een soort klei, dat noemde die man 'paal'. Zij zijn later verhuisd naar Mallorca. Wij gingen ook naar Mallorca, naar ze toe, een weekje steeds, een soort vakantie. Dat waren heel aardige mensen. En hun kinderen ook. Kees heeft nog contact met hun dochter. Maar ik weet niet of haar moeder nog leeft, want ze was een stuk ouder dan ik. Zij was ook zo aardig. Die man is jarenlang onze vriend geweest. Hij is nu dood. Maar op een keer is die machine ontploft of iets. En toen vloog dat er zo bovenuit.

En toen vloog dat zo op zijn kop en hij had een kale kop, die Dook.

Dook van Bruggen heette die. Hij zei: 'O, gelukkig heb ik niks.' En net toen-ie dat gezegd had, kwam het zo op zijn kop. En hij: 'Oo.' Heel voorzichtig. En: 'Heel.' En 'O God, O God.' Sommige knopen konden niet verkocht worden en die strooide hij dan op het pad, want dan was het een soort grind. Want er was niet zoveel meer te koop na de oorlog, na al die jaren. Want hij was ook niet zo rijk, helemaal niet. Och, dat was zo'n lieve man. En z'n vrouw ook, die was ook heel aardig. De mensen hadden ook geen geld om de knopen te kopen. En dan kocht je wel knopen, maar niet genoeg. Toen ging het niet en toen strooiden we ze op het pad.

Maar Cees had altijd mensen, die gingen wat uitwinden en die hadden geen centen.

Zo heeft-ie ook voor een schilder, Joop Troeder, en ook hier een uit Laren eenkje, want dat waren schilders, heeft-ie zo'n dingetje helemaal geconstrueerd, en ze kwamen ermee aan. 'Ik heb een idee, maar we kunnen het niet uitvoeren.' Een spons, en dan kon je gelijk zo schuren. En dat heeft Cees toen helemaal zo ook gemaakt. Maar al die mensen hadden ook allemaal geen geld. Niemand had geld. Hij kreeg er wel wat voor, tuurlijk, we moesten wel wat hebben.

Cees deed bijna alles voor niks. Als het aan hem lag, zou-ie alles voor niks doen. Wij hebben het nooit rijk gehad. Maar dat geeft niet, want ik heb alles. Ik heb goeie jongens, en eh, als ik op m'n centen zat, dat zou ik ook niet willen. Ik vind het heerlijk hier. Ja, Pim is een lekker ventje ook. Een heel ander type. Ja.

Dook en zijn vrouw Maddy